

netop rigelig de smaa Penge værd, som de koster: utallige er de Retssager, som kun kan afgøres efter en omhyggelig Granskning i de gamle Papirer, og mange de Retskrav, som ikke har kunnet gennemføres, fordi de Dokumenter, hvorpaa Kravene beroede, ikke var blevet bevarede. Hvis alle Arkiver gik til Grunde, vilde Retsforholdene komme i den skrækkeligste Forvirring, det vilde være som et Jordskælv for Samfundsordningen, thi et velordnet Arkivvæsen er en af Grundpillerne, paa hvilke den hviler.

Efterskrift.

Det er ikke let i en saadan Vejledning som denne at faa alting med, og der kan derfor være et og andet, som en Stadsarkivar kunde have Lyst til at spørge om; det maa da tilraades ham at spørge Landsarkivet; det kan ske skriftlig eller mundtlig, naar han en Dag er i en By, hvor der er et Landsarkiv. Forøvrigt kommer Landsarkivernes Folk meget omkring til Byerne for at tilse de lokale Embedsmænds Arkiver og vil med Fornøjelse give alle de Anvisninger, som de formaar at give, til dem, som har Købstadens Arkivalier at passe.

DANSK LANDBRUGSHISTORIE.

(Foredrag holdt ved dansk historisk fællesforenings repræsentantmøde i Maribo
12 juni 1926).

Af HØLGER HJELHOLT.

En og anden af mine ærede tilhørere erindrer sikkert fra læsningen af Zolas roman »la débacle« den malende skildring, som dér gives af de franske hæres nederlag ved Sedan den 1. september 1870. Og som modstykke til kamptummelen, myrderiet, flugten det billede, som gives af den franske bonde — tæt ved slagmarken går han bag ploven og tilbereder jorden til den kommende høst: »han gik ganske sindigt bag sin plov, der var forspændt med en hvid hest. Hvorfor spillede en eneste dag? Man

kan jo gerne slås, men kornet skal da gro alligevel, og folk skal da også have noget at spise.« — Selv om man nu ikke ønsker at tiltræde den paradoksale opfattelse, som professor Arup i sin sidste år udkomne Danmarkshistorie nærmest hylder, at slagenes bølgende gang, de skæbnetunge politiske hændelser alt kun er overfladebevægelser — det historien ene værdige stof er jordbruget, sildefiskeriet, købmandsfærd —, så er det dog ganske givet, at bondens støtte arbejde under alle vekslende kår er et islæt, som hverken bør savnes i fransk eller — og vel endnu mindre — i dansk historie. I skildringen af dansk indre historie må landbrugshistorien altid indtage en central stilling.

Imidlertid er som bekendt skildringen af landenes indre historie i historieskrivningen i det hele af forholdsvis sen oprindelse — vel godt et hundredår gammel. Og endnu senere er den særlige fremhævelse af den økonomiske historie. I den oversigt over historieskrivningen i Danmark i tidsrummet 1801-1863, som professor Steenstrup 1889 gav i anledning af den danske historiske forenings halvhundredårige beståen, — i denne oversigt søger man således og, som det forekommer mig, med fuld ret forgæves efter et afsnit med titlen økonomisk historie eller efter et afsnit med titlen agrarhistorie. Et sådant afsnit vilde, forekommer det mig, næppe have kunnet forsvare sin plads, skønt mange af datidens historikere selvfølgelig lejlighedsvis har strejft emner af den økonomiske historie. Som udelukkende økonomisk historiker kan fra den tid vist kun nævnes *P. V. Jacobsen*, der måske er mere kendt som forfatter til stykket »trolddom« end til afhandlingen om »skattevæsenet på Frederik II.s tid«. Og som agrarhistoriker må nævnes professor *Oluf Chr. Olufsen*, der ligesom *P. V. Jacobsen* har et litterært stykke på sin samvittighed: »gulddåsen«, men desuden i en betydningsfuld afhandling i »videnskabernes selskabs skrifter« (1821) offentliggjorde »bidrag til oplysning om Danmarks indvortes forfatning i de ældre tider, især i det trettende århundrede«. *Olufsen* nævnes jo med rette som agrarhistoriens grundlægger, men det er samtidig naturligt at fremhæve, at herhjemme fandt han i lange tider hverken kaldsfæller eller elever. Dette blev derimod tilfældet i

Tyskland, hvor der opstod en større agrarhistorisk litteratur (Georg Hanssen, G. Waitz, A. Meitzen o. fl.).

I begyndelsen af 1870'erne fortsattes Olufsens studier over middelalderens landboforhold ved C. Paludan-Müllers og Johs. Steenstrups arbejder om kong Valdemars jordebog, og omkring jubilæumsåret 1888 — hundredåret for stavnsbåndets løsning — vender en række af danske historikere sig med særlig interesse til agrarhistoriske emner. I selve året 1888 så adskillige værker lyset, der behandlede jubilæets genstand: Steenstrups bog om »den danske bonde og friheden«, Fridericias: »den danske bondestands undertrykkelse og frigørelse i det 18. årh.« samt hans udgave af aktstykker til oplysning om stavnsbåndets historie, V. Falbe Hansens: stavnsbåndsløsningen og landboreformerne set fra nationaløkonomiens standpunkt, hvoraf 1. del udkom som universitetsprogram i anledning af stavnsbåndsløsningens hundredårsdag, Rasmussen-Søkilde: »landboreformerne og den danske bondestands frigjørelse før og efter 1788« og endnu flere værker. Omkring 1888 fremkom endvidere kammerråd C. Christensens grundlæggende »agrarhistoriske studier«. Første del, der omhandlede danske landboforhold førend enevælden, udkom 1886, anden del, der behandlede landboforholdene under enevælden, 1891. I 90'erne fremkommer derefter i historisk tidskrift og i årbøger for nordisk oldkyndighed en række betydningsfulde afhandlinger af agrarhistorisk art, og i vort århundrede har den agrarhistoriske litteratur yderligere taget fart. Mange yngre historikere har enten fortrinsvis eller ganske udelukkende syslet med landbrugshistorie, og i vor historieforskning indtager denne da for øjeblikket en særlig fremskudt plads.

Jeg nævnte lige Zolas skildring af bondens støtte arbejde bag ploven som modstykke til den vilde kamptummel, og at dette arbejde var omtale værd i historieskrivningen. Imidlertid siger det sig selv, at såfremt bondens arbejde århundrederne igennem alene bestod i, at samme fure vendtes, vilde det blive et noget magert stof selv for den fantasirigeste historieskriver. For at der skal opstå en landbrugshistorie må der herske udvikling og forandring: fure må lægges til fure ved ny jords opdyrkning,

driftsformerne ændres, besiddelsesforholdene skifte. Og forandringerne må give sig udtryk i kilder, som historikeren evner at få til at tale.

Et par sådanne hovedkilder skal jeg omtale lidt nærmere, et par kilder, der i væsentlig grad har udgjort grundlaget for de sidste årtiers landbrugshistoriske undersøgelser og skildringer. Det er Christian V.s matrikel af 1688 og de arkivalier, som reformperioden et hundredår senere afsatte i udskiftningskort, udskiftningsforretninger, hoverireglements o. l.

Den, der opmærksomt følger med i, hvordan der vindes nyt land for den historiske erkendelse, forbavses sikkert ofte over, at dette i mindre grad sker ved fremdragelsen af nye, ukendte og upåagtede kilder end ved en mere intens fordybelse, et mere omfattende studium af gamle, allerede kendte kilder. Men hvorfor har da ikke historikerne tidligere underkastet de allerede kendte kilder dette mere omfattende studium? Ja, overfor et sådant spørgsmål kunde man vel nok stundom føle sig fristet til bl. a. at henvise til, at også historikere er mennesker, at også for dem gælder ordet: livet er kort, men kunsten lang. Let nok er det at finde tid til at grublisere over et par sider hos Tacitus eller Cæsar om germanernes agrar- og bosættelsesforhold, lidt anderledes stiller det sig, når talen er om tusinder af matrikelbøger eller i tusindvis af udskiftningskort.

Og om sådanne arkivmasser drejer det sig, når talen er om Christian V.s matrikel eller reformperiodens arkivalier. En god oversigt over disse arkivmasser, der for den allervæsentligste dels vedkommende opbevares i landbrugsarkivet (matrikelsarkivet), er givet i »fortid og nutid« af sekretæren i stednavneudvalget Gunnar Knudsen: »de danske matrikler og deres benyttelse ved historiske undersøgelser« (2. bd. 1.—2. hæfte). En mere detailleret redegørelse for tilblivelsen af Christian V.s matrikel, men dog kun for Jyllands vedkommende, har jeg selv givet i samlinger til jydsk historie og topografi 4. r. 3. bd.: »den jyske landmålingsmatrikel«.

Den agrarhistoriske udnyttelse af disse arkivmasser er, som det vel vil være de fleste af mine ærede tilhørere bekendt, i sær-

lig grad foretaget af den nu i vinter afdøde lektor i landbopolitik, *Henrik Pedersen*. Henrik Pedersen var statsvidenskabelig kandidat og før sin ansættelse som lektor 1918 ansat i statistisk bureau. Både på grund af uddannelse og det daglige arbejde er det derfor naturligt, at hans agrarhistoriske undersøgelser bærer et afgjort statistisk præg, og de begynder vist så godt som alle med en bemærkning som den: grundlaget for den følgende undersøgelse udgør protokollerne fra Christian V.s matrikel. Selvfølgelig ser jeg her bort fra hans undersøgelser om fremmede landboforhold. — Henrik Pedersen nåede desværre ikke selv at se det værk offentliggjort, som han gennem mange år havde syslet med: en statistisk oversigt over Danmarks jordbrug i 1680'erne på grundlag af matrikelprotokollerne. Men dette værk er dog bragt så vidt til vejs ende, at det formentlig om kort tid vil kunne se lyset, selv om det ikke bliver Henrik Pedersen, men en yngre agrarhistoriker, der lægger den sidste hånd på det. Allerede i en afhandling fra 1907 skrev Henrik Pedersen om matrikelprotokollerne: »Statistisk har de interesse, for så vidt som det ved en gennemgang af dem er muligt at få et tal for antallet af ejendomme i landet på det tidspunkt, da matrikuleringsarbejdet fandt sted, og foretages samtidig en gruppering af ejendommene efter deres hartkorns tilliggende, kan der opkonstrueres en oversigt svarende til de af statistisk bureau periodisk offentliggjorte tabelværker over »Danmarks jordbrug.«

Hvad Henrik Pedersen fik offentliggjort om dansk landbrugshistorie, er i alt væsentligt 3 afhandlinger i historisk tidsskrift. I 8. r. 1. bd. 1907-08 afhandlingen: »Udsæden og det dyrkede areal på Falster i sidste halvdel af det 17. årh. Nogle historisk-statistiske bemærkninger«, i festskriftet til Edv. Holm 1913: »Ødegårde i 1680'erne. En almindelig historisk-statistisk oversigt« og i 8. r. 6. bd. 1915-17 den store afhandling: »Nogle træk til belysning af hovedgårdsbedriften i sidste halvdel af det 17. århundrede.« Det er afhandlinger, der efter min formening udgør en pryde for historisk tidsskrift ved emnernes betydningsfuldhed og ved den smukke, klare behandling. Hvad Steenstrup siger om den tidligere nævnte historiker P. V. Jacobsens arbej-

der, at de har en værdi indenfor historieskrivningens husholdning som det sunde, kraftige brød, vil man med fuld ret kunne sige også om Henrik Pedersens.

Af de danske landsdele er øen Falster som bekendt kælebarnet hos danske landbrugshistorikere, og dette skyldes jo den såkaldte Falsterliste: opgørelsen i kong Valdemars jordebog fra 1231 over øens ejendomme og kongens besiddelser. Ved denne opgørelse bliver en sammenligning mellem middelalderens og senere tiders ejendomsforhold mulig, og sådanne sammenligninger er da også hyppigt foretagne. I sin bog: »Valdemarernes storhedstid« (1898) anstillede professor Erslev således en sammenligning mellem Falsterlistens tal og udsædsangivelserne i matriklen 1664 (eller dennes forarbejder) og kom på grundlag heraf til det resultat, at i det nævnte tidsrum skulde der være foregået en meget stor social og økonomisk tilbagegang. Det dyrkede areal på Falster skulde være bleven formindsket med ikke mindre end halvdelen.

Dette professor Erslevs resultat er det, at Henrik Pedersen i afhandlingen: »Udsæden og det dyrkede areal på Falster i sidste halvdel af det 17. årh.« gør til genstand for en nøjere undersøgelse. Selvfølgelig skal jeg ikke her indlade mig på at gøre nærmere rede for denne undersøgelses karakter, men skal blot bemærke, at Henrik Pedersen ved sit indgående studium af matriklerne og andet landbrugshistorisk kildestof når til i væsentlig grad at kunne korrigere Erslevs resultat. Han fastslår dels, at udsæden i 1664-matriklen ikke bør benyttes som grundlag for en undersøgelse af, hvordan forholdene normalt har været, og dels, at der i tiden fra Valdemarerne »samtidig med den stærke dekadence i et relativt set ganske betydeligt omfang må være grundlagt ny hjem og opdyrket ny jord«. I sin afhandling foretager Henrik Pedersen også sammenligninger fremefter: mellem matriklerne 1664 og 1688, rytterdistriktsjordebøgerne 1717-18 og statistisk bureaus opgørelse 1901 over landets jordbrug. Fra 1680'erne til 1901 skal herefter det dyrkede areal på Falster være steget med $2\frac{1}{4}$ gange. — Hvor varsom iøvrigt man skal være med uden et indgående studium af kilden at bygge på dennes

opgivelser, viser Henrik Pedersen for udsædsangivelsernes vedkommende i matriklen 1664. Her forekommer for Falster hverken hvede eller bælg­sæd, og for Lolland findes kun ganske enkelte steder anført ærter, noget hyppigere hvede, medens man af andre kilder må slutte, at disse sædarter har været almindelig dyrkede på vore to så frugtbare sydlige øer. Om Falster skriver jo allerede Arnt Berntsen 1656, at det af frugtbarhed er et af de bedste under Danmarks krone: »Ti sædejord belangende, da er den overalt den bedste og fedeste jord, som giver overflødig af alle slags sæd, nemlig hvede, rug, byg, havre, erter, bønner, vikker og i nogen måde boghvede og humle etc. I synderlighed giver det rigeligen skøn hvede i sådan mængde, at dette lille land tillige med Lolland de omliggende tyske og andre steder dermed bispiser og haver dog alligevel indbyggerne til landgilde og eget behov nok.«¹⁾.

Henrik Pedersens hovedafhandling — kvantitativt og kvalitativt — er afhandlingen: »Nogle træk til belysning af hovedgårdsbedriften i sidste halvdel af det 17. århundrede.« Denne er tilegnet professor J. A. Fridericias minde og fremtræder til en vis grad som en fortsættelse af Fridericias afhandling: »Historisk-statistiske undersøgelser over Danmarks landboforhold i det 17. århundrede.« (Hist. tidsskr. 6. r. 2. bd. 1889-90). Hvad Fridericia bl. a. i denne afhandling havde vist om hovedgårdsbedriftens udvikling i hundredåret før enevælden på baggrund af nedlagte bøndergårde, det viser Henrik Pedersen for den lidt senere tid ved en række smukke eksempler hentede fra markbøgernes oplysninger og under inddragelse af udskiftningstidens landsbykort. I 1680'erne er de mange små middelalderlige adelsgårde forsvundne, ingen adelig hr. Torben går længer bag ploven, kapitalismen har holdt sit indtog på landbrugsbedriftens område. Hovedgårdsbedriften vikler sig ud af landsbyfællesskabet og bliver til stordrift, og som minde om nedlagte bondebyer står ofte kun tilbage Guds hus og kirkegården, hvor de nedlagte bøndergårdes sidste indehavere sover den evige søvn sammen med

¹⁾ Sml. Henrik Larsen: Nogle oplysninger og bemærkninger om danske landsbyer. Årb. f. nord. oldkynd. 1918, s. 186.

deres fædre. — Af de af Henrik Pedersen anførte eksempler må det være mig tilladt at omtale et par. Ved Bavelsegård (Præstø amt, Tybjerg herred) er således ingen præstegård, intet degnebol og heller ingen arbejderboliger bleven bevarede. »Tilbage af landsbysamfundet blev kun kirken med dens gravplads . . . Vi har her en ejendommelig type for hovedgårde i vort land: den store bedrift side om side med den enligt liggende landsbykirke, det eneste tilbageblevne synlige vidnesbyrd om, at hovedgården en gang har ligget i en landsby — i de tider, da den endnu var af en middelalderlig type, endnu ikke havde udviklet sig til en virkelig landbrugsteknisk storbedrift.« Og om Harrestedgård (Sorø amt, Ø. Flakkebjerg herred) hører vi i markbogen af 1682, at der da endnu er kummerlige rester af det tidligere landsbysamfund tilbage: »Ved steden er endnu 4-5 huse, som nogle husmænd boer udi, og af dennem berettes, at de er dennem opsagt formedelst de og straks skal nedbrydes«. — Underligt virker det at høre om disse godssamlinger og nedlagte landsbysamfund for nutidens betragter, der samtidig har for øje de mange godsudstyknings nutildags og nyskabte bebyggelser, der samtidig læser i sin avis salgsannoncer som den om Gl. Estrup i Randers amt med fremhævelsen af den 600-årige herlige hovedbygning og af den med købet følgende ret til udstykning. Om ikke nutidens historiske interesse var så stærk, var det så vist intet utænkeligt fremtidsperspektiv, at af det 16.-17. årh.s storbedrifter vilde engang kun forfaldne ruiner og tilgroede parker være tilbage. — Ja, jeg glemte, at jeg af Henrik Pedersens afhandling endnu vilde have nævnt hans påvisning af, at Lolland-Falster står som nummer et, hvad angår hovedgårdenes størrelse i forhold til de pågældende egnens normale bedriftstype. Lige efter Lolland-Falster kommer Sjælland.

Ved siden af Henrik Pedersen som udnytter af arkivalierne fra Christian V.s matrikel skal jeg omtale en anden og måske den betydeligste af nutidens agrarhistorikere, cand. phil. *Henrik Larsen*. Disse to agrarhistorikere har altså det til fælles, at de begge i væsentlig grad bygger deres undersøgelser på Christian

V.s matrikel, men ellers er der for så vidt uligheder nok. Henrik Pedersens afhandlinger udmærker sig således som sagt ved deres smukke, klare fremstilling, medens Henrik Larsens behandling er knudret og ofte noget dunkel. Og medens den førstes undersøgelser i stort set holder sig til et tidsrum, hvor historiens lys falder ret skarpt, så går Henrik Larsen fra det 17. århundredes kildestof tilbage til middelalderens dunkle tidehverv, ja skyr end ikke forsøget på at bane sig vej ind i oldtidens mørke. Mange af mine ærede tilhørere kender formentlig hans i »fortid og nutid« offentliggjorte afhandling: »Sjællands landsbyer og landsbynavne. Et bidrag til Danmarks historie i oldtidens slutning«, en afhandling, i hvilken dog gisningerne i hvert fald for min kritiske natur indtager et altfor stort råderum. Men Henrik Larsens hovedafhandling og et af de betydeligste og interessanteste bidrag til dansk landbrugshistorie, der overhovedet er fremkommet, er hans i årbøger for nordisk oldkyndighed og historie 1918 meddelte: »Nogle oplysninger og bemærkninger om danske landsbyer«.

Disse oplysninger er i meget kritisk rettede mod dem, som en tidligere forfatter, *P. Lauridsen*, havde fremsat. Jeg skal derfor først med et par ord omtale dennes pågældende arbejder. Som agrarhistoriker er *P. Lauridsen* jo uægtelig langt mindre kendt end som forfatter af det nationalpolitiske storværk: »Da Sønderjylland vågnede«, et værk, der med fuld ret skaffede ham laurbærkransen, og hvorved hans navn har fået plads blandt de betydeligste danske historieskriveres. Imidlertid er der i *P. Lauridsens* historiske produktion et, om man så må sige, agrarhistorisk intermezzo, fremkaldt iøvrigt i hvert fald delvis ved hans sysselsættelse med sønderjydsk historie. Et sønderjydsk islæt — oplysninger, hentede fra de ejendommelige sønderjydske landboforhold — mærkes da også ofte i hans agrarhistoriske undersøgelser. — I årbøger for nordisk oldkyndighed og historie 1896 offentliggjorde han en afhandling »Om gamle danske landsbyformer. Et omrids« og i årbog for dansk kulturhistorie 1899 afhandlingen: »Den gamle danske landsby«, delvis en omarbejdelse og udvidelse af den første. Agrarhistorisk er også hans under-

søgelse »Om skyldjord eller terra in censu« i årbøgerne for 1903. Et større agrarhistorisk værk af ham, der skulde have handlet om bol, otting og guldmærk, forblev uafsluttet og utrykt, en skæbne, der jo ikke er ukendt for adskillige historikere.

I sin levnedsskildring i anledning af udnævnelsen til æresdoktor (se universitetets festskrift 1923) omtaler P. Lauridsen sig som den første udnyttende af matrikelsarkivets uhyre agrarhistoriske kildestof, og i de førnævnte afhandlinger fremhæver han atter og atter dette kildestofs enestående betydning: Hvordan f. eks. den store reformperiode samtidig med, at den ved udskiftningen ophævede fællesskabet og ved udflytningerne i så høj grad ændrede billedet af den gamle danske landsby, hvordan reformperioden samtidig hermed gennem det optagne kortmateriales righoldighed skabte muligheder som ingensinde før for at trænge ind i den gamle landsbys karakter. Og hvordan så hertil kom de udførlige og fuldstændige markbeskrivelser fra Christian V.s matrikel et hundrede år før. — Fra den fylde af sikker kundskab, som fra disse kilder kunde hentes om forholdene i det 17., 18. århundrede, gjaldt det da om at gå tilbage i tiden, prøve, om der ikke herigennem skulde kunne bringes nyt blod ind i de hensygnende undersøgelser om middelalderens landboforhold, hensygnende, fordi forskerne stadig vendte og drejede på de samme forholdsvis få og tarvelige kildesteder, omtrent som gnieren, der optaget af gang på gang at tælle de samme dukater savner evnen til at få dem til at yngle.

Efter den energi og det fremsyn, hvormed P. Lauridsen således viste vej for de middelalderlige agrarhistorikere, kunde man vel i og for sig have ventet, at hans egne undersøgelser havde bragt endnu større resultater, end de nu forekommer én at have gjort, når man ser dem i nogen grad medtagne af Henrik Larsens kritik. Men det er vel her naturligt også at vise hen til, at agrarhistorien for Lauridsen jo dog som sagt kun er et intermezzo. For Henrik Larsen, en lærd af den gamle skole, er den alt, hans studium af markbøger og udskiftningskort, lens- og amtsregnskaber, jordebøger o. s. fr. er et dag efter dag, år efter år fortsat utrættet arbejde. Og der er da ikke så stor grund til at forundre

sig over, at hans udnyttelse af kilderne er bleven endnu mere indgående og frugtbringende end Lauridsens.

En nøjere redegørelse for de resultater, hvortil Henrik Larsen mener at være nået i sin nysnævnte afhandling, skal jeg ikke indlade mig på at give, men jeg skal fremsætte nogle antydninger. Udgangspunktet for undersøgelsen er de beskrivelser af agerfordelingen, som markbøgerne indeholder, og Henrik Larsen gennemgår først denne agerfordeling for de 4 byer: Bregninge og Horbelev i Falsters Sønder herred, Bårse i Bårse herred og Vindeby i Lollands Nørre herred. Øgruppen Lolland-Falster indtager også i Henrik Larsens undersøgelse en fremragende plads. — I disse 4 byer har agerfordelingen nu hver sine ejendommeligheder. I Vindeby påtræffes en meget uregelmæssig agerfordeling, som Henrik Larsen mener at kunne henføre til de ældste tider — dog tænker han sig også muligheden af, at Vendernes hærgningstog på Lolland kan have bidraget sit til at fremkalde den —, i Bårse genfinder han bl. a. det middelalderlige »ornummebol«, og i Bregninge og Horbelev finder han dels solskifte og dels bolskifte anvendt i agerfordelingen. Solskiftet henfører han til jydsk lovs tid, medens han gisner på, at bolskiftet er indført på Svend Tveskægs og Knud den stores tid af hensyn til ledingen. Af særlig interesse må de undersøgelser siges at være, som han foretager over »ornummebolene«, ejendomme, der var undtagne fra markfællesskabets almindelige vilkår. Han gennemgår de i middelalderlige kilder omtalte ornummebol og undersøger, hvorvidt de kan genfindes i matriklens markbøger. Disse ornummebol opfatter han som fortidens stormandsgårde eller herregårde, af hvilken grund de fritoges for rebning, og mængden af dem skal vidne om en udbredt og godsrig stormandsstand. Et ornummebol fandt han som sagt i markbogen for Bårse, medens P. Lauridsen ved sit studium af denne sammenholdt med sognepræsten i Bårse, Hans Borups, indberetning til kancelliet ifølge ordre 1/2 1651 mente at være nået til klarhed over de almindelige bols karakter. Lauridsen udnævnte da også hr. Hans til at indtage en plads i dansk agrarhistorie, men efter Henrik Larsens påvisning af, at Lauridsens opfattelse af markbogen hviler på en

misforståelse eller et mindre nøjagtigt studium, er der vist næppe andet for, end at hr. Hans igen må afgive sin plads.

Gennem den omtale, som jeg nu har givet dels af det agrarhistoriske kildestof fra Christian V.s matrikel og fra den store reformperiode og dels af tre af dette kildestofs udnytttere: Henrik Pedersen, P. Lauridsen og Henrik Larsen, håber jeg, at jeg har givet i hvert fald en mundsmag af dansk landbrugshistorie fra de sidste årtier. Inden jeg slutter, skal jeg endnu kun tilføje et par bemærkninger af lidt mere almindelig karakter.

Adskillige af de fremragende forskere, der har beskæftiget sig med dansk landbrugshistorie, har for så vidt et par træk til fælles — om man så må sige et negativt og et positivt. Det negative består deri, at de ikke er historikere af fag, de har ikke gennemgået den akademiske løbebane, som en såkaldt faghistoriker har. Det positive træk er, at de under sysselsættelse med andet og praktisk arbejde ofte har samlet en viden, der har været dem af særlig betydning, når de gav sig ind på de historiske studier. Selve agrarhistoriens grundlægger, professor Chr. Olufsen, havde således landmålereksamen og arbejdede ved udskiftningen i 1780'erne som landmåler. I sin afhandling fra 1821 omtaler han, at han selv havde opmålt nogle hundrede agerskifter, og de erfaringer, som han under dette arbejde havde høstet om det gamle markfællesskab, har sat deres udmærkede spor i afhandlingen. At hans natur var anlagt for det praktisk-økonomiske viste sig også, når han på sin udenlandsrejse i 1790'erne foretrak at besøge kostalde fremfor skuespilhuse. P. V. Jacobsen var af uddannelse jurist og senest ansat som kommitteret i rentekammeret, og kammerråd C. Christensen var jo ligeledes jurist og som bekendt i lange tider amtsforvalter i Hørsholm. Henrik Pedersen var statistiker og Peder Lauridsen seminarist, og Henrik Larsen er cand. phil. Dansk landbrugshistorie har således i høj grad modtaget fuldt lodige bidrag fra folk, der for så vidt står udenfor faghistorikernes kreds, men som det for en faghistoriker er en ære at nævne som sine kaldsfæller.

Og sluttelig blot endnu en bemærkning. Skønt Lolland-Fal-

ster, som jeg håber at have vist, indtager en særlig begunstiget stilling i dansk landbrugshistorie, så må det dog om hovedparten af det kildestof og af de agrarhistorikeres arbejder, som jeg har omtalt, siges, at for så vidt spænder det over det ganske land, og de behandlede emner berører såvel Sjælland som Lolland-Falster, såvel Fyen som Jylland. Imidlertid er det ikke urimeligt at betone, hvor nøje sammenknyttede landbrugshistorien og lokalhistorien er: At den almindelige landbrugshistorie har modtaget vægtige bidrag fra den lokalhistoriske forskning, der naturligt nok ofte kaster sig over landbrugshistoriske emner. Anderledes kan det ikke være i et land, der som Danmark i så høj grad er et landbrugsland, og hvor selv så mange af vi bybeboere har rødder ude i landsbyen eller på de bagerste marker. Af ældre lokalhistoriske arbejder af overvejende agrarhistorisk art skal jeg nævne amtsforvalteren i Hørsholm, kammerråd Christensens smukke bog om Hørsholm, skrevet på grundlag af et arkivstof, hvortil han som embedsmand daglig havde adgang. I den afhandling af Henrik Pedersen om hovedgårdsbedriften, som jeg udførligere omtalte, henter denne adskillige oplysninger fra O. F. C. Rasmussens bog om Gisselfeld (1868) og fremhæver med beklagelse, hvor få godshistorier der hidtil er skrevne, og hvilken betydning sådanne omhyggelige skildringer vilde kunne få for den almindelige landbrugshistorie. Og fra de seneste år kunde man f. eks. nævne den af ejeren, I. Wedell-Neergård, udgivne statelige bog om »Svenstrup. Et sjællandsk gods' historie« (1921) eller bogen om »Sorø. Klostret. Skolen. Akademiet gennem tiderne«, hvoraf 1. bd. udkom 1924, og som foruden at yde et værdifuldt bidrag til dansk åndshistorie indeholder betydningsfulde agrarhistoriske undersøgelser. Ingen af disse to bøger er dog en enkelt mands værk. — At den lokale agrarhistoriske forskning således ofte har antaget form af godsbeskrivelser og ikke af sognebeskrivelser, vil ikke undre nogen, der har lidt kendskab til det pågældende kildestofs natur og godsernes overvældende betydning i tidligere tider. Landsbyen levede ikke sit liv uafhængigt af hovedgården. For den, der ønsker at trænge ind i den danske landbostands kår gennem de skiftende tider, er det

naturligt nok at fæste blikket såvel på, hvordan dette sammen-
 spil artede sig, som på landsbyens eget liv på grandestævne og
 ved bytræet, og på hvilke vider og vedtægter det daglige liv i
 landsbyen foregik efter, og hvilke træk det er muligt at hente
 frem fra gulnede dokumenter om bondebefolkningens sæder og
 skikke i svundne tider. Lyt efter suset fra det træ, ved hvis rod
 din bolig er bygget, siger det finske ordsprog. Lyt efter suset
 fra byens træ i landsbyens hjerte. Men vend dog også blikket
 videre ud. Fra landsby til herremand og fra herremand til kon-
 gen. Lyt efter suset i det mægtige, århundredgamle træ, som er
 det danske folks rige.

DANSK FOLKEMUSEUMS VIRKSOMHED

I FINANSAARENE 1924—25 OG 1925—26.

Efter at den store Landsindsamling til en fremtidig Bygning
 for Nationalmuseet ogsaa har henledet en større Offentlig-
 heds Opmærksomhed paa, hvor mangelfuldt og farligt Dansk
 Folkemuseum, Nationalmuseets 3. Afdeling, er installeret, har en
 Ildsvaade i Ordets bogstaveligste Forstand naaet frem til Folke-
 museets Dør. Flere Smaabrande i Karréen mellem Vesterbrogade
 og Hovedbanegaarden fulgtes 4. Febr. 1926 af en større Brand i
 Restauranten Maxim, hvis Lokaler grænser op til samme Hoved-
 trappe i Baghuset som Museumsrummene ovenover. Røgen fyldte
 de nærmeste Museumsværelser som en tæt Taage, og selvom en
 Katastrofe lykkeligvis blev undgaaet, var der dog ført et praktisk
 og slaaende Bevis for, at Folkemuseet ikke har brugt for stærke
 Ord, naar det Gang paa Gang har erindret om sin uværdige
 Magasinering i nogle lejede Privatlejligheder. Branden har ført
 til, at Museet i Efteraaret 1926 henflyttedes til nye og mere brand-
 sikre midlertidige Lokaler i Kunstindustrimuseets Ejendom, Bred-
 gade 66 (det gamle Frederiks Hospital), hvor Pladsen dog er om-
 trent lige saa indskrænket som i Vesterbrogade Nr. 5, og hvor